

Emberek és madarak

Részlet

Jován Boskovszki

Az elszáradt páfrányfélék gyér bokrai közt két ember botorkált lefelé a sziklahátról. Lábuk alatt csikorgott a száraz, homokos föld, suhogott a megsárgult fű, olykor pedig egy-egy kövecske mozdult el helyéről lépteik súlya alatt s már görgött is alá — ez volt minden nesz a tikkasztó délutáni csendben, mely rezzenéstelen, forró hullámlepelként nyújtózott el a földön. Nehezen, pihegve szedték a levegőt, alig mozdították szomjúságtól és hőségtől kicserepesedett ajkukat, míg a fenyves képe áttetsző, lenge fátyolként lebegett az izzó táj fölött, s úgy tűnt, egy gyenge fuvallat is eltépheti, s akkor aláomlik a halottnyugalmú, mozdulatlan égalj. Fönt az úton valamivel jobb volt: legalább néha-néha támadt egy kis szél, ha csak annyi is, hogy föllebbentse az út porát, aztán fehér oszlop alakjában sergetve, odacsapja az útmenti cserjéshez s hőlisztként szórja rá az elszáradt kutyatejre.

„Azt gondolod, hogy megvan még az a forrás?“, szólalt meg az idősebbik, s arca fintorba torzult a kimerültségtől meg a szomjúságtól.

„Úgy tudom, ott volt valamikor abban a kis völgyben... Ott valahol egy fűzfa tövében.“

„Ott volt, ott volt. Sok minden volt, ami már nincs. Lehet, hogy kiapadt.“

„Nem. Élőforrás az. Nem apad ki.“

A másik elhallgatott. Valami súlyos gondolat foglalta le.

A völgyecske mintegy száz méternyire terült el tőlük és sűrű, de alacsony mogyorófaerdő koszorúzta. Valahol a közepe táján füzes volt. A hegy mögött szokott leáldozni a nap, s a sziklafal itt árnyékot vetett. Itt nem volt olyan fülledt a levegő, s mindkét fáradt vándor arcán enyhe felfrissülés látszott. A magas, fiatal, izmos embernek fekete körszakáll fedte az arcát. Most megnyújtotta lépteit s csakhamar leért a fűzfához.

„Itt van!”, kiáltotta, s a kevéske állott víz fölé hajolt az ágak alatt. Mire a másik is odaérkezett, már nekiterdelt és lassan, ügyelve, nehogy a vízpart beomoljon, elseperte a forrásvízről a rothadó, ázott leveleket. A víz rezzenés-telen maradt, csak az alján, a görbe fűzfatorzs gyökerei alatt lebbent fel a homok bolyha, az élet látható jele.

„Itt aligha szívjuk tele magunkat”, jegyezte meg az idősebbik, kétkedő fejcsóválással, és száraz nyelvét végigjártatta kicserepesedett ajkán. Nagyon kimerült volt már. Beletörődött, hogy nem fog jóllakni vízzel; tekintetével azt kutatta, hol telepedhetnék le. De társa már megtisztította a forrást. Valóságos kis tavat fedett fel. Tiszta volt, mint a gyöngy. Fölkelt, két lapos követ keresett és odahelyezte őket a forrás szélére, hogy ivás közben rájuk térdelhessenek.

„Gyere most”, szólott oda ekkor társának, aki arráb ült és fásultan követte mozdulatait.

„Igyál te előbb!”

„Ugyan ne kínálgassuk egymást!”

Az idősebbik morogva arccal kelt fel. Sokáig helyezkedett térdével a lapos kődarabon és erőlködve nyújtóztatta hátra lábait. Aztán megpróbált karjára ereszkedni, de épp amikor arca a vízhez ért volna, könyöke reszketni kezdett, aztán tehetetlenül összenyaklott. A vízpartról levált a föld, a vízbe omlott és egyszeriben sötét felhőként gomolygott fel benne. Eddig vízben tükröződő arcma szempillantás alatt darabokra tört.

Elsötétült az arca és szitkozódva állt fel.

„Az ördögbe is! A vízzel is, meg ezzel az étellel is!”, mondta, miközben két könyökét a nedves földtől tisztogatta.

„Nem baj, no. Várunk egy kicsit, majd csak leülepedik”, szólott a másik nyugodtan, mintha valóban semmi baj sem történt volna.

Mindke'ten a fűzfa alá telepedtek és bámultak a vízbe. Az, mintha súlytalanná vált volna, továbbra is zavaros, izapos maradt. Az idősebbik haragudott magára is, meg az egész világra. Csak összevonta mogorván a szemöldökét s többé nem nézett fel.

Társa azonban, mintha nem tört volna meg. Nem szólott többé egy szót sem. Egy ideig nézte a reménytelenül zavaros vizet, aztán hirtelen talpraállt és a mogorócserjésnek nekivágva, keresni kezdte a víz folvását. Nyilvánvaló volt, hogy a víz lefelé keres magának utat; erecskéje az avar rétegei alatt kanyargott tova. Ujjjaival lefúrt a levélrétegbe és kitapogatta. Utat csinált neki s a víz apró cérnaszálként bukkant elő... De így nem ihatott belőle. Egy helvütt, kissé alább, valamivel mélvébre fúrt, s a víz kicsiny, meg-megszakadó sugárban szívargott elő... Alátartott egy mogorófalevelet s a víz egyenletesen suhogott le rajta. Ez valami réghallott, kedves zenére emlékeztette, s a másik vándort is mintha csak álmából ébresztette volna. A szeme elé táruló látvány egy régóta hurcolt belső nyugtalanságot keltett életre benne: bárha az élet is ilyen könnyű, bőkezű lenne, hogy az ember nyugtalanság nélkül adhatná át magát a dolognak... Lám az a másik ott előtte, pontosan így, nyugtalanság nélkül, kitaróan harcolt néhány csepp vízért, egy tenvérvni vízért, pedig az csak egy percre hűsíti bensejét ebben az elviselhetetlen hőségben. De megszabadul-e ezzel attól a tehertől, amit bensejében hordoz? A vízivó ember mást nem is kívánt: odatartotta öblös tenvereit, derűs arccal várta, hogy megteljen hűs vízzel, majd sokáig szűr-csölte, mintha azt akarta volna, hogy cseppenként áradjon szét benne. Az utolsó tenyér vizet arcára lötytyintette és hagyta, hogy alácsöpögjön a szakálláról.

„Most gyere te, testvér. Tán csak nem döntöd le megint ezt az én kis oltáromat?”, mondta tréfásan és arcán széles mosoly terült el.

Amaz föltápászkodott és ivott egy keveset. Komor volt, mintha keserű orvosságot nyelne. Aztán odatelepedett társa mellé. Az könyökére dőlve két kis elfutó fehér felhőt bámult a szürke, csupasz égen. Ő is gondolatlanul ült, s kezét átkulcsolta a térdén. Rendezgette magában szertefutó gondolatait s megpróbált lehiggadni. De mintha minden összekúszalódott volna benne, mintha minden elvesztette volna összhangját és régi rendjét: a szemek ide-oda lebbentek s nem tudtak megállapodni, a kezek gépiesen végezték mozdulatukat; a délutáni csend, amelyben mintha minden kővé vált volna, elviselhetetlenül duruzsolt fülében, mint valami elnyújtott, szűnni nem akaró, éles hang. S valami szüntelenül arra ösztönözte, hogy fölkeljen.

„Megyünk tovább?“, szólalt meg, csakhogy megtörje a csendnek ezt a nyomasztó duruzsolását. Hangja fojtott lövészként csattant — süketen és visszhangtalanul.

„Ideges vagy? Minek sietsz, odaérünk. Olyan jól szundítanék az árnyékban...“

„Megint?“

„Mi az, hogy megint? Tudom jól, hogy nem kellett volna visszajönnöm. Hova? Miért? Jobb lett volna, ha valahova az ellenkező irányba indulok...“

A másik hirtelen félig fölegyenesedett és oldalról végigmérte. Fárasztó volt már számára társának ez az egész úton tartó nyomasztó hangulata.

„No és meg tudtad volna ezt tenni?“, kérdezte tőle.

„Meg. Eh, meg tudtam volna... Nem voltam rá képes. Vonzott valami. A puszta lényem“, mondta és ismét elkomorodott az arca, mintha görcs rántotta volna össze bensejét.

„És aztán?“

„Tűrni kell. Hallgatagon, leszegett fővel kell elmenni az emberek mellett. Hogy senki se lásson, senki se kérdezzen, ne firtassák, mit hurcolsz magadban, s ne vájkáljanak sebeidben. Így talán lehetséges a visszatérés. Az életbe.“

„Nem ió az, hogy ennyit töröd ezen a fejedet“, jegyezte meg a másik.

„Hanem?“

„Fölemelt fővel kell haladni. Akár szél ellen is.“

„A fej már elnehezült; épp az szegte le, hogy sokat kellett menni szél ellen.“

„Próbáld meg megint.“

„Késő.“

„Ejnye, Kolja testvér. Hát így egyeztünk meg, amikor elindultunk?“

Az idősebbik nem felelt többé. Fölegyenesedett, tarisznyáját átvette vállán és elindult fölfelé az ösvényen. A másik nézett utána, vállat vont és gyors léptekkel nyomába iramodott, hogy beérje.

A gerincig, melyen két vadkörtefa állt, még jócskán volt gvalogolnivaló, de a kelletténél gyorsabban tették meg ezt az utat, mert fölfrissítette őket az a szellő, amely a szomszédos hegyről átnyúló árnyakkal érte őket utól. A fiatalabbikat eltöltötte az örömteli tudat, hogy már közel járnak. Sietni kezdett és elsőnek ért fel a hegygerincre. Levette hátizsákját és bevárta társát. Mélveket lélegzett a sietéstől és a jóleső izgalom langyos hullámától, ami előbb a szemén lebbent át, aztán elömlött rajta, abban a percben, amikor szeme előtt fölmerült a távolban a tó arca: békés, nagy fényes kör a katlanban, melyet átfogtak az aláhajló nap sárga sugarai. Némán egymásra pillantottak, s az idősebbiknek nem kerülte el figyelmét ifiú társa nyugtalansága: orrcimpái remegtek az izgalomtól, mintha szerették volna szomjasan, mohón fölszippantani a tó csillogó vizének távolból feléjük hatoló illatát. Nem könnyű dolog, nem megy az éppen úgy, gondolta az idősebbik, szót sem szőtt. Átengedte társát a visszatérés megreszkettető örömének és bánatának.

Ez egyúttal önnön gyöngeségének bizonyos belső elégtételt jelentett, a nyugtalanság miatt, ami egész útjukon hatalmában tartotta és kínozza.

A megbékélésnek ezzel az érzetével, s azzal a tudattal, hogy legyűrte benső énjét, s most már érzi is lépteit a földön, s benső nyugtalanságának kendőzetlenségével nézhet szét maga körül — így fordult be a város első utcájába, melyet befedtek a házak elnyúló, alkonyati árnyai. Most már nem váltott egyetlen szót sem útítársával; mindegyikük önmagában készülődött arra a pillanatra, amikor ismét emberek között, az övéik között lesznek. Csak néhányszor vetett pillantást társára; a fekete, gondosan ápoltszákkal koszorúzott fehér arc mintha márványból lett volna; nyoma sem volt már rajta annak az észrevétlen, múló remegésnek, amely meglegyintette az imént, hogy úgy érezte: egy szempillantásra valami fuvallat lebben át rajta, ahogy ott állnak a hegygerincen és főtáru előttiük a tó képe. Márványszerű nyugalma és fegyelmezettsége ezúttal is átáramlott reá. No és, gondolta magában, mi történhetne, ha találkozna is velem az emberek, s ha szemembe is néznek. Rejtsd magadba a bánatot és senki sem piszkálhatja elő, ha idegen maradsz velük szemben s zárkózottságod kemény kérégebe takarózol. Így megyek majd végig azon a néhány utcán, míg haza nem érek; nem állok meg útközben és nem szegem le a fejem, aztán pedig... Nem akart ezzel az aztánnal számot vetni. És semmi olyan dologra nem akart gondolni, ami ezt az aztánt magával hozza. Csak a pihenésre gondolt, a remegéstelen, teljes megnyugvásra a tómenti fehér házikó fái közt, melynek képét tisztán és élesen, sebként hordozta szívében az utóbbi napokban.

Abban az időtájtban érkeztek be a városba, amikor az a csarsija bezárt boltszárnyaival és nehéz függönyökkel fedett ablakival késődelutáni tepedéséből ébredezett. Az élet mintha súlyos lidércnyomástól szabadult volna, neszelni kezdett; a föllocsolt utcák langyos páráit lélegeztek, érezni lehetett a locsolt por szagát; a levegő állott, rezzenéstelen, átmelegedett vize egy halk, kellemes és hűs fuvallattól áramlásba jutott; a fenyves elmerült, s szemük előtt, megmosdatott, kéklő ég alapján az ismerős képek kissé kivehetőbb és valahogy újszerű alakzatokban jelentkeztek, mintha hosszú szünet után néznék őket: a tómenti fehérfalú házak mintha erkélyeikre könyökölnének; valóságos fehér fonalat vonnak a kék égi vászon hosszán. Az esti szél borzolta a tó — mintha a koraest szellővel csiklandná s most lúdbőrzik — tiszta, kék és fénylő; távoli halászcsonakok fekete pontjai pettyezik, egyik oldalán zöldellő, lenge nád, s hegyükben, fészkeként, halászkunyhók kutyorognak.

S mindez egyszerűen elenyészik, kívül kerül a szem határán, mintha vízben tükröződő kép volna csupán, melyet most eloszlatnak a hullámok. A két vándort emberek veszik körül, emberek, seregnyi mozgó, fekete figura van már körülöttük a Hat Jávorfánál, a piacon.

„Nikola!”

„Jankula!”

„Isten hozott benneteket!”

Kiabálnak, s a kör szorosabbra fonódik a két ember körül. Nikolának lüktet a halántéka, szédülés környékezi, s minden erejét össze kell szednie, hogy magához térjen, hogy fölismerje maga körül az arcokat, s elcsípje hangjukat.

„Jásászun hurijet!”, kiáltja valaki, s e kiáltásban nincs sem gonosz célzat, sem káröröm. Csak valami fanyar figyelmeztetés, mely a lelkét marcangoló görcsös szomorúságnak ad hangot.

Egy alacsony, fehérhajú bácsika félrebillent fejjel, hunyorogva nézett rájuk.

— *Jásászun hurijet!* = *Éljen a szabadság!*

„Hát aztán mi lesz azzal a mi szabadságunkkal, unokám?“, kérdezte kehes hangon és Jankula szeme közé nézett.

„Hej, Kiro bácsi, hogyha a szabadság medve volna, akkor tán még megkötözzük ott a hegyekben és elhozzuk magunkkal... De így...“, válaszolt Jankula.

„De így ő kötözött meg titeket.“

Senki sem nevette el magát, Nikola mégis elrejtette tekintetét, mint a vádlott. Ki akart szabadulni a gyűrűből, hogy folytathassa útját. S amikor valaki azt ajánlotta, hogy üljenek le a tóparton, s mindnyájan el is indultak utána, ő így szólt:

„Mire való az most? Lesz idő beszélgetésre. Előbb hadd menjünk haza.“

„Te csak menj“, mondta Jankula. „Én itt maradok egy kicsit az emberekkel.“

Elindult lassan, mintha attól tartott volna, hogy földre terítik a pillantások, melyeket jeges ujjakként érzett futkározni a hátán.

Háza ott volt lejjebb, az Alsó Szőlőknél. A kicsiny, földszintes fehér házikót fák koszorúzták s az udvar közepén magasló diófa ágai eltakarták (mintha karok nyúltak volna át derekán), falait befutotta a repkény, udvarán kis virágoskert, mögötte pedig a szőlősök. Most nyugtalanul közeledett a házhoz. Valamikor, míg a bolondos szelek magukkal nem ragadták, fehér kis fészek volt számára ez a ház. Most pedig úgy tért vissza belé, mint vihar után csendes kikötőbe. Már messziről megpillantotta fehér homlokát a zöld levélpalást között, de öröm helyett fájást érzett csupán. Az ablaktáblák be voltak hajtva, s az ablakokon, mint szemem gyászos kötés, szegezett deszkák feszültek. A kerítést benőtte a fű, itt-ott meg is rogyant. A kertecske pusztá volt, csak egy-egy narancs- és fügefa nyúlt fel kétségbeesetten a dudva öléből, s hozott termést.

Megfeszítette a kiskaput, de annak szárnya a földbe akadt, s bentől a giz-gaz sem engedte. Minden nekifeszülésre újabb düh fogta el s végül úgy nekiesett, hogy a kiskapu korhadt, száraz deszkái szétreccsentek s így tört magának utat az udvarba. Átbotorkált a deszkarakáson meg a dudván, s rálépett a kerek, fehér kövekből k rakott utacskára, melyet most befedett a vadon burjánzó, érintetlen fű. Egyszeriben valami jeges egyedülérezet dermesztette meg és megtorpant a kerti utacska derekán. Elhagyta minden gondolat, idegennek érezte magát a környező világ számára, hideg volt maga is, mint a kő; mint akit elástak valahol a pusztaság közepén.

Mintha temetőben járnék, mintha elhagyatott temetőben járnék, futott át agyán a gondolat. Körötte szétszórtan kőkeresztek, kibillent, megfeketedett, félig már földbesüllyedt kőkeresztek — az elfeledett halottak emlékjelei. Eszébe villant, hogy az imént, miközben elhaladt a temető mellett, a templomot dajkáló domb tövében, sok sok ilyen elhagyatott és elfelejtett kőlapot látott. Az egyik ilyen jeltelen kő alatt fekszik Ő is. Mióta meghalt, itt is meghalt minden; mi értelme volt hát az ő visszatérésének? A fia. Hol van a fia? Miért maradt a ház egyetlen lélek nélkül?

Lassan fölemelte fejét s magához tért. Odaért az ajtóhoz, leült a kőküszöbre, lehuntya fáradt szemét s mély, gondolattalan, érzéstelen sötétségbe hullt; valami tompaságba, mely nem ismer sem hangot, sem világosságot. Üresnek tűnt számára mindaz, ami neszként és világosságként elfolyt körülötte.

Igy ült rövid ideig, alélt időnkívülségben, lehunty szemmel. Aztán lépteket hallott, érezte, mint jön feléje egy súlyos test, akár az árnyék, mely közeledvén minduntalan növekszik. De nem akarta fölnyitni szemét, sem fejét arra fordítani. Mintha valami sötét fátyol takarta volna arcát és szemét.

Csak akkor nézett föl, amikor a jövevény már ott állt fölötte. Egy nedvesen fénylő kék szempár nézett le rá szótlan együttérzéssel; egy széles arc merült fel előtte, akár a csendes tó a békés hajnali órákban.

„Megjöttél hát, Kolja, szenvedő jó testvér?“, szölt a jövevény, Kulis, az öreg halász, akit felismert különös kék szemérol. Magas erőteljes volt, mint a régi platánok ott lenn a tó partján.

„Megjöttem“, válaszolta neki. Csak tekintete mondta tovább azt, ami kimondatlanul ottmaradt lelke mélyén. „Megjöttem, de hova, és mire?“

„Hallottam, hogy erre vetted az irányt. Mondom az embereknek: minek engedtétek, hogy oda menjen, mikor... Aztán utánad siettem. No, gyere, menjünk.“

„Hova?“, kérdezte s elcsuklott a hangja.

„Hozzánk. Kosztadin már régóta nálam van. Csak látnád, micsoda nagy legény az.“

„Mért nem maradt itthon? Vagy a nénémnél?“, kérdezte Nikola és morván összevonta szemöldökét. .

„A gyerek, hogy is mondjam csak, kicsit szabadjára volt engedve. Amikor meghalt a szegény szerencsétlen anyja, hívta a nénje is, sógora is, de ő nem ment. Ittmaradt egy ideig ebben a házban, aztán egy napon beállított hozzám. Azt mondja: Fogadjon be, Kulis bácsi. Magával akarok dolgozni, és itt élni... Hogyha visszajön apám, így mondta majd visszaköltözünk megint. Hát most majd megint együtt lesztek.“

Nikola nem szólt.

„Jössz-e? No, gyere csak. Kosztadin nemsokára megjön a tórol,“ nógatta az öreg halász.

Engedelmesen fölállt és elindult a halással. Lassan ment, ott érezte maga mellett a gyermeki lelkületű, hatalmas embert, mint valami csendes nyugalmat és biztonságot. Nem tudott volna tovább egyedül maradni.

Fehér Ferenc fordítása

